

Veileder – blågrønne strukturer

og vern av eksisterende natur

Veileder for blågrønne valg

Rana kommune har utarbeidet en veileder for blågrønne strukturer og vern av eksisterende vegetasjon.

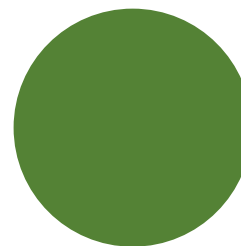
Hensikten er at den skal gi veiledende føringer og et økt kompetanse- og kunnskapsnivå. Den skal fungere som en felles forankret plattform for intern bruk i kommunen. Veilederen skal også benyttes som et strategisk verktøy ut mot lokalsamfunnet, i tråd med nasjonale tiltak for etablering og bevaring av blågrønne strukturer.

Tematikken knyttet til blågrønne valg gjelder for flere seksjoner i kommunen som jobber med tiltak som berører naturverdier og overvannshåndtering. Det er derfor viktig at vi har samme forståelse av hvordan vi skal forholde oss til dette i fellesskap og hvordan det må kommuniseres utad.

Blågrønne kvaliteter (vann og vegetasjon) vet vi vil øke den generelle trivselen på stedet der folk bor og ferdes, er viktig for byøkologien, og bidrar til at vi opplever bylivet som mer variert.

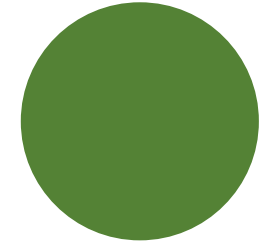
Mo i Rana, mars 2024

Utarbeidet for Rana kommune -
seksjon for kart og arealplan
seksjon for miljø, landbruk og eiendom
avdeling for bydrift

Innhold

- Hvorfor blågrønne strukturer?
- Overordnet
- Hvordan ta gode valg
- Overvann
- Trefelling
- Lovverket
- Kilder/Begrep

Hvorfor blågrønne strukturer?

Klimaendringer fører til mer nedbør, og i kombinasjon med økende urbanisering har det de siste årene blitt nødvendig med en styrket bevissthet rundt overvannshåndtering og bruk av naturbaserte løsninger. Generelt stiller kommunene oftere krav om at overflatevann skal håndteres på egen tomt og at åpne vannløsninger skal innlemmes i utearealene.

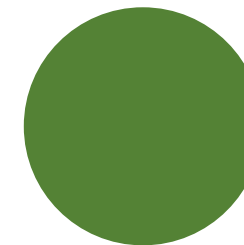
Blågrønne strukturer er viktig for nærfriluftsliv og de skaper positive effekter både rent estetisk og for folks helse. I tillegg har de stor betydning for naturmangfold. Arealendringer er den største trusselen mot biologisk mangfold, og det er derfor behov for å tenke nytt om hvordan vi bruker og utnytter natur. Vi kan forbedre økosystemers helse og robusthet ved å bevare sammenhengende naturområder og utvikle en større andel blågrønne strukturer i byområdet. Et høyt biologisk mangfold vil styrke viktige økosystemtjenester som vi mennesker er helt avhengige av, men det vil også kunne redusere effektene av klimaendringer.

Overordnet

Å vektlegge blågrønne strukturer i planlegging og bevisstgjøre lokalbefolkningen til å ta gode blågrønne valg på sine eiendommer, vil utgjøre en stor forskjell.

- Områder med natur i byen kan redusere effektene av **klimaendringene**, blant annet gjennom å hindre flom ved å holde på store mengder overvann, øke stabiliteten i jordmasser, kjøle ned varme områder og bedre den lokale luftkvaliteten. **Overvann** kan infiltreres i regnbed, forsinkes på grønne tak, i åpne renner, kanaler, bekkeløp og dammer.
- **Urban natur** er et kjerneelement i all byutvikling. De er med på å skape attraktive og varierte boområder. I tillegg er de en viktig del av steders og menneskers identitet. Det skal tilrettelegges for **nære naturopplevelser** for å gi alle mulighet til inspirasjon, sanseopplevelser og årstidsvariasjoner.
- Blågrønne kvaliteter vet vi vil øke generell trivsel på stedet der folk bor og ferdes. De er viktig for byøkologien, fungerer som verdifulle sosiale samlepunkt, og kan styrke folks fysiske helse. Forskning viser at lett tilgang til natur og naturopplevelser er av betydning for **livskvalitet**, og kan forebygge psykiske problemer.
- Opplevelser og erfaringer i naturen kan gi forståelse for naturens verdi. I tillegg kan det øke folks vilje til å verne om naturen, bevare biologisk mangfold og bidra til bærekraftig utvikling. For å gi **kunnskap** om naturen til kommende generasjoner må vi satse på dagens barn og unge. Vi må bidra til at barna blir glade i naturen slik at de får større engasjement og refleksjon om naturverdiene rundt oss.

- I dag vil de fleste nye prosjekter ta utgangspunkt i å fjerne all vegetasjon og plante på nytt, men ved å beholde en allerede **etablert grønnsstruktur** er mye allerede ivarettatt som et blågrønt tiltak. Ved å beholde en eksisterende grønnsstruktur får man et ferdig etablert byrom, som ved ny beplantning vil ta veldig lang tid før er på plass.
- Som en del av helheten vil det å bevare **enkeltrær** i hager og parker være helt avgjørende for arts mangfoldet, men også være en viktig del av en blågrønn struktur. Store trær drenerer jorden, renser luften, ivaretar biologisk mangfold og gir byen sitt høyt verdsette, grønne preg. Trær fremhever også årstidsvariasjoner og gir farger til sine omgivelser.
- Vegetasjon kan brukes for å danne **tydelige grenser** i overgangen mellom de private og offentlige rommene. Ved å etablere ulike typer vegetasjon kan gangforbindelser, kantsoner og overgangssoner berikes. I tillegg vil klimatilpasningen styrkes, og boliger skjermes fra innsyn uten å stenge for utsyn. For å bidra til å styrke naturmangfoldet bør det brukes **stedegne arter**.
- Naturen gir oss utallige gratis goder og tjenester, såkalte **økosystemtjenester**, som er helt nødvendige for oss. Blågrønne strukturer kan derfor ofte gi økonomiske besparelser. Økosystemer med et høyt biologisk mangfold vil si at det finnes mange arter som kan opprettholde viktige prosesser. Dette gir oss blant annet forbedret luftkvalitet, temperaturregulering, mat, erosjonssikring, rensing av vann, visuell støydemping, rekreasjonsområder, overvannshåndtering og flomdemping.
- Naturen består av komplekse systemer, hvor alt henger sammen med alt. Et tiltak i seg selv har ikke nødvendigvis stor påvirkning på naturmangfoldet, men flere inngrep vil kunne ha en stor **samlet belastning**. I tillegg vil klimaendringer kunne forsterke slike effekter. Dyre- og plantelivet er avhengig av sammenheng mellom leveområdene sine for å kunne forflytte seg. Dette kan ivaretas ved å bevare uberørte naturområder og se disse som en del av et større **nettverk** av blågrønne strukturer.

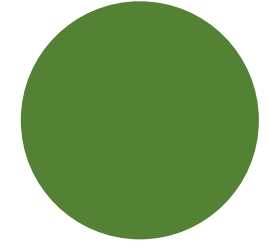
Hvordan ta gode valg

Kommunen ser behovet for å stille flere spørsmål ved håndtering av egne grønnsstrukturer, og ved generelle forespørsler kommunen får om hogst og annet:

- **Grunnforhold**
 - Har denne vegetasjonen en viktig rolle for å binde masse og hindre utrasing av grunnen på stedet?
- **Overvannshåndtering- og fordrøyning av vann på eiendommen**
 - Har eiendommen tilstrekkelig med blågrønne flater for å kunne infiltrere overvann på egen grunn?
 - Er det nok trær og annen vegetasjon til å kunne bremse avrenning på egen grunn?
- **Naturmangfold**
 - Er det gjort en vurdering av eiendommens naturmangfold og arter?
 - Vil noen arter forsvinne fra dette området ved å fjerne vegetasjonen? Kan dette gjøre at området blir for innholdsløst og artsfattig?
 - Er vegetasjonen en del av en større sammenhengende grønnsstruktur for spredning av dyre- og planteliv?
 - Hvilken hogstform egner seg best for å ivareta økosystemtjenestene på stedet?

Er det nødvendig å felle treet?

○ **Miljøhensyn iht. bærekraftmålene**

- Vil vegetasjonen ha en bindende effekt på svevestøv?
- Hvordan vil opplevelsen av årstidsvariasjonene være?
- Er det vurdert gjenbruk/ ombruk av avfallsproduktet (f.eks. trevirket)?

○ **Landskapsvirkning**

- Hvordan blir området oppfattet på avstand?
- Hvordan blir området oppfattet av naboer og forbipasserende?
- Blir landskapsvirkningen vesentlig endret ved det man ønsker å gjøre?
Vil det være heldig eller uheldig?

○ **Skjerming innsyn/ sol/ varme/ vær**

- Har vegetasjonen en funksjon for skjerming av hus eller arealer for innsyn?
- Skaper vegetasjonen ulike rom for ulik bruk?
- Fungerer vegetasjonen som vindskjerm og/ eller som solskjerming?

○ **Virkning for naboer og behov for nabovarsel**

- Påvirker deres valg naboene?
- Vil naboene det samme som dere?

Overvann

Et endret klima med **hyppigere og kraftigere nedbør** vil øke utfordringene knyttet til overvann. Mye regn og smeltevann kan infiltreres i bakken, men ved store mengder nedbør vil ikke vannet rekke å trenge ned i grunnen. Vannet vil isteden bli til et overskudd av vann på overflaten. De største utfordringene knyttet til overvann finnes i tettbebygde strøk med mange tette flater.

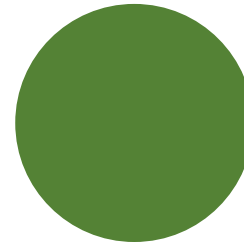
Tradisjonelt har overvann blitt ledet bort via sluk og rør i bakken. Ulempen er da at vannet ledes ut av sitt naturlige kretsløp, som kan resulterere i flom og oversvømmelser. Moderne, **naturbaserte løsninger** for overvannshåndtering dreier seg om å redusere risiko for flomskader og samtidig skape mer attraktive oppholdsarealer.

Vegetasjon bidrar til å infiltrere, fordrøye (forsinke) og rense avrenning. Det er derfor viktig at vi ikke svekker funksjonene som **grønnstrukturer** har. De bør også ses i sammenheng med vannveier som elver, bekker og vassdrag, og utvikles på en slik måte at de kan brukes som et hjelpemiddel til å trygt lede bort overvann.

Mye nedbør og overvann er en av de fremste årsakene til jordskred, flomskred og andre typer **skred**. Skog og annen vegetasjon bidrar til å suge/fange opp det overflødig vannet og dermed øke stabiliteten i jordmassene.

Alle har et ansvar for overvann - både hver enkelt innbygger, husholdninger, private foretak og myndigheter.

Trefelling

Trær skaper trivsel og bidrar til bedre luft ved å samle opp svevestøv fra trafikken. De er viktig for å håndtere overvann og forhindre lokale oversvømmelser. Et skogareal, spesielt i eller i nærheten av en skråning, kan spille en avgjørende rolle for å minske fare for utrasing på stedet. Trær fungerer også som verdifulle bosteder og matkilder gjennom flere stadier av sine liv, før de til slutt blir til gjødsel for ny vegetasjon.

Felle trær på egen eiendom

Grunneiere har i utgangspunktet fri adgang til å felle trær på egen eiendom, men det er viktig å være oppmerksom på at det kan foreligge visse begrensninger:

- Noen eiendommer har **reguleringsplaner** som ikke tillater felling av oppmålte trær. Hvis dette gjelder for eiendommen du ønsker å felle et tre på, må du kontakte kommunen og søke om dispensasjon fra bestemmelsen om bevaring.
- Ifølge naturmangfoldloven skal man ved enhver aktivitet unngå unødig skade og lidelse på viltlevende dyr og deres reir. Dette innebærer at man må unngå felling av trær i fuglenes hekketid dersom det er **reir i treet**.
- Trær kan ha vern hvis de inngår i anlegg som er fredet etter kulturminneloven, i et område rundt et kulturminne eller som en del av et kulturmiljø. Verneplan for **kulturminner** i Rana kan sjekkes i polarsirkelportalen (digitalt kommunekart).
- Ved felling av trær er det også viktig å tenke på **vegetasjonens funksjon** for skjerming av innsyn/utsyn, grunnforhold og overflatevannshåndtering, begrensning av støv og visuell støy, naturmangfold osv.

Trepleie

Vi anbefaler å bruke sertifiserte trepleiere (arborister) ved tilstands- og risikovurdering, beskjæring, taksering og rådgivning.

Felle trær på annen manns eiendom

I utgangspunktet er det grunneier som har ansvar for å vedlikeholde trær på egen eiendom, og sørge for at de ikke utgjør ulempe eller risikerer å påføre skade på naboeiendommene.

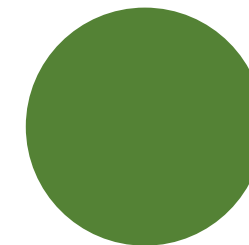
Dersom du har et ønske eller behov for å felle trær som ikke står på din eiendom må dette tas opp med den aktuelle grunneieren, uavhengig av om naboen din er en privatperson eller kommunen. Å felle trær på annen manns eiendom uten avtale kan anses som skadeverk på lik linje med hærverk.

Dersom du får aksept fra grunneier til å felle trær på hans eiendom er det viktig å huske på å undersøke begrensningene som er nevnt ovenfor før du setter i gang arbeidet (om det er begrensninger i plan, om trærne er vernet osv.).

Grunneiers krav og plikter etter grannelova (naboloven)

Naboloven sier noe om rettsforholdet mellom naboer, og den har noen spesifikke regler som gjelder for trær:

- Dersom et tre på en naboeiendom utgjør en skade eller er til stor ulempe for deg som grunneier, kan du kreve å få det fjernet om det står nærmere enn 1/3 av trehøyden på nabotomten. Dette forutsetter at treet ikke har en spesiell nytteverdi for eieren eller for naturmangfoldet på stedet. Det er avstanden til hus, hage, tun eller lignende som gjelder, ikke selve nabogrensen.
- Dersom tre, greiner og røtter kommer over på din eiendom, og disse er til skade eller ulempe, har du rett til å kutte eller skjære av de delene som går over eiendomsgrensen. Før du starter et slikt arbeid er det viktig at eieren varsles og får mulighet til å rette opp i det selv.

Loverket

Grunnloven

«Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterleken.»

Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging

«I planleggingen skal det tas hensyn til overordnet grønnstruktur, forsvarlig overvannshåndtering, viktig naturmangfold...»

Trefelling

Skogbrukslova skal sikre en bærekraftig forvaltning av skogressursene i Norge, og den legger rammene for hvordan skogeiere skal forvalte og drive skogen. Det er skogeier som skal ha oversikt over hvilke miljøverdier som finnes og ta hensyn til disse når det gjennomføres tiltak. Dette videreføres i **forskrift om berekraftig skogbruk**, som blant annet gir mer detaljerte føringer om miljøhensyn. Forskriften viser også til retningslinjene i **Norsk PEFC Skogstandard**. Standarden består av 30 kravpunkter om forvalteransvar, hogst og miljøverdier som må være oppfylt for at en skogeier skal kunne nå målene om bærekraftig forvaltning av sin skog. Den gir derfor gode generelle retningslinjer for hvordan hogst skal gjennomføres, og hvilke hensyn som skal og bør tas.

Naturmangfoldloven

Naturmangfoldloven legger rammene for aktiviteter og tiltak som påvirker naturmangfoldet, og pålegger alle en generell aktsomhetsplikt. Målet er ikke å unngå enhver skade på naturmangfoldet, bare skade som er i strid med forvaltningsmålene for arter og naturtyper.

Loven fastsetter flere prinsipper som skal vurderes og vektlegges av kommunen i alle beslutninger som berører naturmangfold. Dette innebærer blant annet:

- All natur skal forvaltes **kunnskapsbasert**. Dette gjelder kunnskap om hvilket naturmangfold som kan påvirkes av beslutningen, hvilken tilstand dette naturmangfoldet har og hvilke påvirkninger beslutningen vil ha. Det skal også legges vekt på lokal, erfaringsbasert kunnskap.
- I noen tilfeller kan det være tvil om konsekvensene av en beslutning. Når ikke kunnskapsgrunnet er godt nok, men det er sannsynlig at naturmangfoldet kan bli negativt påvirket, skal det likevel forsøkes å unngå mulig vesentlig skade – **føre-var-prinsippet**.
- Påvirkningen på et økosystem skal også ses i sammenheng med andre effekter. Den skal vurderes som en del av flere sumvirkninger, og slik danne en mer helhetlig oversikt over den **samlede belastningen** som økosystemet er eller vil bli utsatt for.

Kilder/ Begrep

Prosjekter

Nordlandstorget

Øvrige foto

Diverse fotografer

Foto

Asplan Viak/ Trine Jamtli

Unsplash / Pixabay

Alan Bowman, Darya, Jeremiah Lawrence,

Juan Gomez, JW, Marek Lumi, Melissa

Askew, Nick Night, Polina Petrishyna,

Shahbaz Afzal, Sven Brandsma, Adina Voicu,

Lupac, Adege, Joshua Miranda, Nikondian,

Antranas, Jose Phthetinker, Nesslinger

Lovverk som er nevnt som spesielt viktig:

Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging punkt 4.7

Naturmangfoldloven: §§ 4 til 10, og 15

Grunnloven: § 112

Granelova (naboloven): §§ 3 og 12

Forskrift om berekraftig skogbruk: §§ 3 til 5

Plan- og bygningsloven: §§ 3-1 og 4-3

Kulturminneloven: §§ 15, 19 og 20

Skogbrukslova: §§ 4 og 8

Norsk PEFC Skogstandard

Begrep brukt i veilederen

Blågrønn infrastruktur:

Grønnstruktur er nettverket av store og små naturpregede områder. Den omfatter typisk parker, friområder, turdrag og andre ubebygde arealer med naturpreg. Langs vann og vassdrag kan elvekorridorer og bekke drag være en del av grønnstrukturen. Da brukes ofte betegnelsen blågrønn infrastruktur.

Biologisk mangfold:

Mangfoldet av alt liv som finnes på jorda. Det inkluderer arter, økosystemene disse lever i og genetiske variasjoner innenfor artene. I tillegg omfatter begrepet de økologiske sammenhengene mellom disse delene.

Naturmangfold:

Biologisk, landskapsmessig og geologisk mangfold, som ikke er et resultat av menneskers påvirkning. Naturmangfoldet gir grunnlag for menneskenes liv på jorda.

Økosystem:

Alle levende organismer som finnes på et sted og miljøet de lever i. Økosystemet fungerer som et samspill oppover og nedover i næringskjeden, og med det fysiske og kjemiske miljøet som omgir det. Økosystemer kan variere mye i størrelse og kompleksitet.

Økosystemtjenester:

Goder og tjenester vi får fra naturen. De bidrar til menneskers velferd, direkte og indirekte. Begrepet omfatter både fysiske goder og ikke-fysiske tjenester vi får fra naturen.

Naturbaserte løsninger:

Går ut på å løse samfunnsutfordringer gjennom å ta utgangspunkt i naturlige prosesser og økosystem. Dette baserer seg på bruk av natur eller å «herme» etter naturens egne løsninger.

